

EESTI KEEL EI OLEGI MAAILMA KEERUKAIM

Eesti keele põhisõnavara sõnastik. Toim Jelena Kallas, Mai Tiits, Maria Tuulik. Koost Madis Jürviste, Kristina Koppel, Maria Tuulik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2014. 511 lk.

Eesti keelt kui teist keelt on aktiivselt õpitud ja õpetatud juba üle paarikümne aasta ning järjest rohkem on eri rahvusest inimesi selle ka kenasti omandanud. Ometi püsib visalt müüt eesti keele erilisest keerukusest võrreldes muude keeltega. Paljud õppijad arvavad, et eesti keele teeb raskeks tohtu käänete hulk, reeglite täielik puudumine ja sõnavara piiratus, mille tõttu peab eri asju sama sõnaga nimetama. Eestlased ise arvavad samuti, et meie keel ei kuulu kergete kilda, ja lähevad sageli pigem üle õppija emakeelele, kui oskavad teda keeleõppimisel toetada.

Tegelikult teeb iga keele õppijaile kergeks või raskeks eelkõige selle esitamise viis. Head keeleõpetajad ja õppijate tegelikele vajadustele vastavad õppematerjalid suudavad ka eesti keele keerukuse müüti hajutada. Tõeliseks probleemiks on aga keeleõppijaile siiani olnud see, et on puudunud koht, kust iseseisvalt teksti loomisel tekkivatele küsimustele vastuseid leida – sõnastike autorid pole osanud esitada seda infot, mida emakeelekõneleja automaatselt kasutab, mis aga muukeelsele on tõeline päästerõngas.

Nüüd võivad keeleõppijad rõõmustada – trükist on ilmunud senistest hoopis erinev sõnaraamat! Väikses formaadis, veidi üle viiesaja leheküljeline oliivirohelist värvi eesti põhisõnavarasõnastik mõjub juba esmapilgul mõnusa ja kasutajasõbralikuna. Teda on mugav käes hoida ja lehitseda ning raamatu kaantelt saab kohe infot ka sisu kohta:

„Sõnastikus on 5000 eesti keele olulistemat sõna, mis on seletatud lihtsas eesti keeles. Siit saad vaadata, kuidas neid sõnu hääldada, käänata või pöörata, milliste teiste sõnadega nad sageli koos esinevad ja mis vormis peavad nendega seotud sõnad lauses olema. [...] Sõnastik aitab nii algajal kui edasijõudnud keeleõppijal eesti keeles õigesti rääkida ja kirjutada.” Kuuldavasti avaneb juba sügisel paberraamatule lisaks sõnastiku veebiversioon.

Järgnevalt kirjeldan ja analüüsin sõnastikus esitatud materjali eesti keele kui teise keele õppemetoodika arendaja pilgu läbi, keskendudes õppija vajadustele. Toodud näited ei põhine kogu sõnastiku detailsel analüüsil, vaid on esitatud olulisemate põhimõtete illustreerimiseks.

Miks eestlased nii imelikult räägivad?

Nagu ütlevad sõnastiku autorid, on sõnade valikul ja vormide esitamisel arvestatud nii nende sagedust eesti keele korpustes kui ka vajalikkust igapäevases suhtluses. Et sõnastiku peamiseks sihtrühmaks on määratletud A2- (algaja) ja B1- (iseseisva keelekasutaja madalam aste) taseme poole liikujad, on viie tuhande olulisema sõnaga piirdumine mõistlik valik. Samuti on hea, et kirjalikku keelt sisaldavate korpuste materjalile on autorid lisanud suulises suhtluses sageli vajaminevaid sõnu, näiteks *pott* või *kahvel*. Sõnastikku sirvides tundub sõnavalik igati asjalik: siit leiab nii nimisõna *sülearvuti* kui ka mäarsõna *süles*, nii nimisõna *remont* kui ka väljendid *remonti tegema*, *remonti vajama*, *remonti minema*, nii lihtverbi *rääkima* kui ka ühendverbid *kaasa rääkima*, *läbi rääkima* ja *taga rääkima*.

Märksõnad on esitatud meeldivas rohelises kirjas, mis teeb nad muust tekstist hästi eristuvaks. Igale märksõnale järgneb info sõnaliigi kohta ja sõna tähenduse seletus koos kasutusnäidetega. Sõnastik on läbivalt eestikeelne.

Kohe jääb väga positiivselt silma märksõnade eri tähenduste esitamine keeleõppijale vajalike rühmade kaupa. Nii saab sõnastikust teada, et *hiir* võib olla loom ja arvutiga töötamise juures vajalik vahend või et *hilja* võib tähendada nii 'hilisel ajal, päeva lõpus' (*Isa jõudis koju alles hilja õhtul*) kui ka 'pä-rast tavalist või õiget aega' (*Suvi saab bus sel aastal hilja*). Eri keeltes võivad sama sõna tähendused rohkemal või vähemal määral erineda ja sel moel saab keeleõppija oma tunnetust kontrollida ja arendada. Näiteks tunduvad eestikeelsed kehaosade nimetustest tuletatud kaas- ja määrsõnad peaaegu kõigile teistest rahvustest õppijatele kummalsed. Põhisõnavara sõnastikus on erisugused kasutusjuhud selgitatud ja näidetega varustatud, näiteks esineb sõna *käes* tähendustes *kiri on käes, sinu raamat on minu käes, haige kannatab valude käes, koer on õues vihma käes ja varsti on hommik käes*.

Samuti saab sõnastikust palju olulist infot tuumverbide kasutuse kohta, mis mitte-eestlastele parajat peavalu tekitavad. Näiteks tuumverb *panema* võib sõnastiku järgi tähendada 1. käte abil midagi mingisse kohta liigutama või mingisse asendisse, olukorda seadma: *kuhu – Panin võtmed taskusse; lukku panema – Pane uks lukku!*; 2. väljendites riiete kohta: *riidesse panema – Lapsed panid riidesse ja läksid õue; selga, jalga, kätte, pähe panema – Pane müts pähe!*; 3. mingit tegevust või seisundit tekitama: *mida tegema – Ema pani lapsed magama; käima panema* (= nii tegema, et mingi masin või seade hakkab töötama) – *Mees pani auto käima; mängima panema* (= raadiot või televiisorit

sisse lülitama) – *Panin raadio mängima; imestama, muretsema, mõtlema panema – Tema käitumine paneb mind imestama*; 4. määrama; andma *Arst pani vale diagnoosi. Mis lapsele nimeks pandi?; ametisse panema – Uus juht pannakse ametisse septembris*. Kogu seda laadi info on keeleõppijale kulda-väärt: aitab mõista muidu imelikuna tunduda võivaid sõnakasutusviise ja moodustada emakeelekõnelejaga sarnaseid fraase. Tähendused ja kasutusnäited on valitud korpustes esinemise sageduse põhjal ja toovad seega esile tõesti autentse keelekasutuse. Vahetevahel tekib seletusi lugedes siiski ka mõningaid küsimusi. Kas *mängima panema* ikka tähendab ainult raadiot või televiisorit sisse lülitama või kasutatakse seda sageli ka fraasides *panen muusika mängima* ja *panen mingi loo mängima*? Kas fraasi *riidesse panema* juures ei oleks otstarbekas arvestada rohkem algaja keeleõppija vajadusi ja lisada enam näiteid selle kohta, kuhu mingid riideesemed (või jalatsid) konkreetselt pannakse, näiteks *panen saapad jalga* või *panen seeliku selga*? Mõnikord võib ainult sagedasi esinemisnäiteid lugedes jääda ekslik mulje, et muid sõnu sama laadi fraasides olla ei saagi. Näiteks on sõnastikus toodud *imestama, muretsema, mõtlema panema*, kuid üsna kasutatavad tunduvad ka näiteks *naerma panema* või *nutma panema*. Samas on piiri, millal abistab õppijat rohkem üldisem seletus, millal konkreetsed näited, tõesti üsna raske tõmmata.

Kiita tuleb kindlasti suure tähelepanu pööramist ühendtegasõnadele, on ju need keeleõppijale keerulised. Paljude verbide juures on eraldi välja toodud alajaotis ÜHENDID, milles on esitatud sagedasemad ühendverbid, mida selle põhiverbiga saab moodustada, sõnal *panema* näiteks *kinni panema, kirja panema, toime panema, tähele panema, üles panema*. Samad ühendid esinevad

sõnastikus ka eraldi märksõnadena. Samas on oluliste ühendverbide valikut teha tõeliselt raske. Kohe tuli meelde näiteks kõnekeele maiguga ühendtegu sõna *paika panema*, mida sõnastikust ei leia, mis aga tundub tegelikus keelekasutuses üsna sage olevat. Sagedasi kõnekeelseid sõnu võiks sõnastikku veelgi lisada. Näiteks pole sõnaloendissee pääsenud üks eestlaste lemmiksõnu *jama*, samuti puuduvad sõnad *nõme* ja *nunnu*, mis tunduvad tegelikus keelekasutuses siiski sagedasti ette tulevat. Täiendada võiks ka mõnede sõnade selgitusi, näiteks lisada sõnale *äge* tähenduse *See on väga äge kleit* vmt. Ilmselt aitab kõnekeelsemaid tähendusi leida kuuldavasti plaanis olev uute korpuste kasutuselevõtt, mis sisaldavad rohkem sotsiaalmeedia jmt keelekasutust.

Suurepärane on mitmete sõnade juurde lisatud osa VÖRDLE, milles on esile toodud muukeelsetele õppijatele tüüpiliselt arusaamatusi tekitavaid nähtusi. Siia kuuluvad näiteks enesekohaste ja teistele suunatud verbide paarid (nii on sõna *helisema* juures juhitud tähelepanu võrdlusele sõnaga *helistama* ja vastupidi). Lisaks seda laadi paaridele on kergesti segiminevad veel näiteks *kuulama – kuulma*, *tooma – viima*, *minema – tulema* jpt, mis on sõnastikus kenasti välja toodud. Kiirel sirvimisel jäid siiski silma mõned segiminevad paarid või kolmikud, mida sõnastikus pole eraldi rõhutatud, näiteks modaalverbid *saama – võima – tohtima* või *oskama – teadma*. Samuti võiks liikumisverbide paari *minema – tulema* juurde kuuluda *käima*. Kui soovida sõnastikku veel arendada, siis oleks kasulik esitada ka tüüpilisi ekslikke kasutusnäiteid koos märkega ÄRA NII KASUTA vmt. Sõnastikus on küll olemas mäрге ÄRA AJA SEGI, mida kasutatakse mõnede paronüümide (näiteks *õigesti – õieti*) juures. Kaaluda võiks paronüümi avaramat mõistmist, lähtudes asjaolust, et muu-

keelsele õppijale on paronüümideks ka paljud sellised sõnad, mida emakeelne kõneleja segi ei aja, näiteks *unistama – unustama* või *pakkuma – pakkima*.

Väga tore, et sõnastikus on eraldi välja toodud mitmed kindlaks kujunenud suhtlusväljendid koos asjakohaste selgitustega, näiteks *tere hommikust*, mille juurde on lisatud, et võib ka öelda *Hommikust!*, või et kellegi poole pöördudes sobib kasutada sõna *Kuule / Kuulge*. Samuti on kasulik selgitus, et pikka asesõna vormi *teie* kasutatakse, kui tahetakse sõnumi saajaid eriti rõhutada, ja kirjas ühe inimese poole pöördudes kirjutatakse *Teie* enamasti suure tähega. Kuigi seda laadi pragmaatilist infot jagavad seletused on hästi koostatud, võiks neid kohati veelgi täiendada. Näiteks ei sobi *kuule* päris igasuguse pöördumise korral ja ka *teie* kasutamine suure või väikese algustähega sõltub kirja formaalsusastmest ja kirjutajate suhetest.

Kas eesti keele grammatikas on olemas reeglid?

Erinevalt eelkäijatest on tegemist nn aktiivse sõnastikuga, mille peafunktsioon ei ole mitte sõna tähenduse mõista aitamine, vaid keelekasutaja abistamine enda teksti loomisel. Eesti keele kui teise keele õppija vajab selleks kindlasti infot sõna põhivormide ja nende kasutuse kohta (käändsõnal ainsuse ja mitmuse nimetava, omastava ja osastava ning ainsuse sisseütleva vormid ning pöörd sõnal *ma*-infinitiivi, *da*-infinitiivi, kindla kõneviisi ainsuse esimese (või ka mõne muu) pöörd vormid ja *tud*-vorm). Samuti on talle hädavajalik võimalikult põhjalik info rektatsioonide kohta (näiteks kas õige on *küsin kellel?* või *küsin kellelt?* või hoopis *küsin kelle käest?*).

Põhisõnavara sõnastikus ongi tõesti kõik sõna muutmiseks vajalikud põhivormid olemas. Eraldi kiitust väärrib

seejuures ainsuse sisseütleva lühivormi esitamine, mida õppijal võib olla üsna raske ise tuletada, samuti omadussõna ja määrsõna võrdlusvormide äratoomine. Samuti on väga kasutajasõbralik käändsõnade juures olev märges SAAB MOODUSTADA, mille juures on toodud sagedasemad märksõnast moodustavad liitsõnad (näiteks *küte* → *ahjuküte*, *elektriküte*, *gaasiküte*, *keskküte*), mis esinevad sõnastikus ka iseseisva märksõnana.

Nutikalt on sõnastikus lahendatud probleem eesti keeles üsna sagedaste sõnadega, mis muudavad eri vormides oma kuju sedavõrd, et algaja keeleõppija võib neid mitte ära tunda (näiteks kui sõnavorm *oa* esineb sõnastikus märksõna *uba* all või *peetakse* on sõna *pidama* vorm). Algvormist väga erinevad vormid on esitatud eraldi märksõnana koos suunamisega algvormi juurde (nii esinevad sõnastikus näiteks *teeb* → *tegema*, *jökke* → *jögi*, *õe* → *õde*, *sajab* → *sadama*, *aetud* → *ajama*, *sai* → *saama*, *saja* → *sada* jpt).

Ja nüüd sõnastiku ühest suurimast tugevusest: siin on põhjalik info rektsoonide kohta, mis on võõrkeeleõppijale ise teksti luues tõsiseks abiks. Rektsoone ei ole üldjuhul võimalik teoreetiliselt selgeks õppida, vaid pigem tuleb nad automaatselt harjutada. Põhisõnavara sõnastik pakub selleks suurepärase tuge. Esitatud on tõesti suur hulk tasemekohaseid rektsoone nii tegusõnade (näiteks *käima kus? millega? kelle juures? mida tegemas? mille juurde? kelle-mille kohta?*) kui ka omadussõnade (näiteks *rikas mille poolest?*), kaasõnade (näiteks *mööda kellest-millest? mida?*) jm sõnaliikide juures. Rektsoonid on seejuures rühmitatud tähenduse järgi ja esitatud koos kasutusnäidetega. Mõnikord tekib küll väike kahtlus, kas tehtud valik on piisav. Näiteks esineb ühend *rahule jääma* koos rektsooni näitava küsimusega *millega?*, rektsoon

kellega? pole aga ilmselt korpustes nii sage ja on seega välja jäetud. Samuti jäid silma mõned puuduvad veaohklikud rektsoonid, näiteks võiks olla sõnade *vaatama*, *lugema* ja *kuulma* juures ka küsimus *kust?* ja sõna *lõuna* juures näidatud rektsooni sõltuvus tähendusest (*lähen lõunale* ja *lähen lõunasse*).

Väga kasulik on sõnastike jaoks uudne info sagedasemate sidesõnade kohta, millega märksõnale järgnev lauseosa võib alata, näiteks *teatama et* või *ükskõik kes, mis, milline, kus, kuhu, kuidas*. Sidesõnade valikut pole eriti kerge teha ja see tekitab mitmeid küsimusi. Kas ei võiks sõna *ükskõik* juures olla ka küsimused *kellega? kust?* jpm või miks puudub *et* märksõna *tahtma* jpt juurest? Tore oleks edaspidi leida sõnastikust seda laadi infot nagu see, et lauses *Tahan, et ta minuga kinno tuleks* on sidesõnale *et* järgnevas lauseosas vaja kasutada tingivat kõneviisi. On ju tegemist keeleõppijate tüüpeksimusega.

Eraldi äramärkimist väärib info partitiivverbide kohta. On ju sihitise käände valik muukeelsele õppijale üldse üks kõige keerukamaid osi eesti keele grammatikas. Seejuures on eesti keeles väga palju partitiivverbe ning nende äratundmisel pole vaja sihitise käände valiku üle juurelda. Kunagi varem pole aga olnud sellist kohta, kust õppija ise oleks saanud järele kontrollida, kas verb nõuab sihitist osastavas käändes. Seega on targad keeleõppijad selle info eest põhisõnavara sõnastikus kindlasti ülitänuvõimelised. Soovitada võiks veel vaid sõnastiku kasutusjuhises samuti seletada, kust saab infot sihitise ülejäänud kasutusjuhtude kohta. Samuti tekitab partitiivverbide määramine mõnikord küsimusi. Näiteks on sõna *parandama* juures ainult küsimus *mida?*, aga puudub info, et lisades *ära*, saame väljendada ka lõpuleviidud tegevust, mis on selle sõna puhul vägagi sage.

Lisaks võiks ka rektsoonide juu-

res vajaduse korral olla eraldi märked VÖRDLE või ÄRA AJA SEGI. Õppijale oleks suureks abiks saada teada ka seda laadi infot, et eesti keeles ei saa sõna *pakku-ma* kasutada koos teise tegusõnaga, mis vastab küsimusele *mida teha?*, näiteks **pakkus mulle kinno minna*.

Mida sõnastiku sihtrühm veel vajab?

Et sõnastik on läbivalt ükskeelne, on ka kõik sõnaseletused esitatud eesti keeles. Seletused on püütud teha võimalikult lihtsad ja arusaadavad ning sellega on üldjoontes päris kenasti toime tulnud – emakeelekõneleja ning keeleinimesena on neid päris põnev lugeda. Samas tekitavad seletused küsimuse, kes on ikkagi sõnastiku sihtrühm. Kui selleks pidada A2- ja B1-keeleoskustaset saavutada soovijat (nagu sõnastiku alguses on öeldud), siis kaldun arvama, et nemad paljudest seletustest aru ei saa. Inimene, kes ei tea, mida tähendab sõna *ots*, ei saa aru ka seletusest *millegi tipus, külgedel, alguses või lõpus, ees või taga, üleval või all olev osa*. Inimene, kes suudab sellist seletust mõista, seda aga suure tõenäosusega ei vaja, sest teab sõna *ots* tähendust niikuinii. Mitme seletuse puhul tekib ka küsimus, kas ainult selle järgi on üldse võimalik sõna mõista, näiteks kas *väike karvane loom, keda võetakse lemmikloomaks* on üheselt määratletav *kassina* või kas *pehme punane mari, mis kasvab põõsa küljes aias või metsas* on ilmtingimata *vaarikas*. Tõe huvides peab küll mainima, et esimese näite puhul aitab arusaamatust lahendada märksõna juurde lisatud must-valge pilt ja teise puhul suunatakse vaatama sõnastiku keskel olevat 13 värvilist pildilehte, millest igal on kujutatud teatud nimisõnarühm (kehaosad, toit, kontoritarbed jm).

Abstraktsemaid sõnu on raskem seletada, kuid üldiselt on sellega hästi

toime tulnud. Kohati tuleks kasuks liisada veelgi rohkem infot just muukeelset õppijat silmas pidades. Näiteks sõna *kippuma* üheks tähenduseks on antud 'kui keegi kipub midagi tegema, siis ta teeb seda sageli' (*Ta kipub viimasel ajal hiline-ma*). Seletuses oleks kindlasti vajalik öelda, et sõna *kippuma* väljendab seejuures pisut negatiivset tähendust ja ei sobi üldjuhul igasuguse sagedase tegevuse kirjeldamiseks, näiteks **Ma kipun jala tööle tulema*. Samuti tekitavad mõtteid ühendverbi *üles panema* tähendused. Esiteks tekib kahtlus, kas sõnastikus antud tähendus 'kasutamiseks vajalikku korda seadma' (*Matkajad panid telgid üles*) on ikka teise keele õppija jaoks piisavalt selge ning kas ta ei või selle põhjal moodustada lauseid, nagu **Enne koolitust panime ruumi üles*. Ka teine sõnastikus esitatud tähendus 'vaatamiseks valmis seadma' (*Muuseumis pannakse uut näitust üles*) ei ole ilmselt alati nii ühene, ei saa ju öelda **Tordivõistluse tööd pandi laudadele üles*. Lisaks tundub, et *üles panema* üks tänapäeval sagedasti kasutatav tähendus on sõnastikust puudu, nimelt 'üles laadima', näiteks *Panin maikuu võistluskalendri Facebooki üles*.

Sõnastiku alguses on esitatud põhjalik juhispõhine, kuidas sõnastikku kasutada. Kuigi juhispõhine on ülevaatlilik ja suhteliselt lihtsas keeles, võib karta, et mitte kõik kasutajad ei saa sellest täpselt aru. Sõnastiku kasutamist kergendaks, kui nii sõnatähendused kui juhised oleksid olemas ka vähemalt suuremates võrkeeltes – loodetavasti need veebiversiooni järk-järgult lisanduvad. Sõnade juurde lisatud info häälduse kohta – rõhk, välde ja peenendus – on tavakasutajale ilmselt raskevõitu hoomata. Häälduse puhul on aga kindlasti üliheaks abimeheks veebiversiooni lisanduvad inimhäälega sisse loetud hääldusnäited.

Võib olla üsna kindel, et iseseisvalt õppijad ei ole alati teadlikud, kuidas

sõna põhivorme ikkagi kasutama peaks. Sõnastiku ees olevas juhises suunatakse kasutama sõnastiku lõpus olevat grammatikalisa, mis aga sõnastiku üldisest kasutuspõhisest ja õppijakesksest stiilist välja langeb – seal keskendutakse põhiliselt vaid vormimoodustusele, seletused on napid ja liiga lingvistilised.

Tavakasutajale oleks abiks lihtsamas keeles ja palju põhjalikumad seletused koos suure hulga kasutusnäidetega. Ja eesti keel ei olegi maailma keerukaim!

MARE KITSNIK